

ATSIMINIMAI APIE TREMTĮ

A. JAKŠTIENĖ. AREŠTAI

Suėmė vyrą. Jokios žinios. Mėnesį ieškojusi po kalėjimus, po NKVD ir NKGB, suradau Vilniaus Lukiškių kalėjime. Kuo jis buvo kaltinamas, tiksliai neteko sužinoti, nes su juo daugiau nebesusitikome. Tiesa, susitikome, jei tai galima pavadinti susitikimu. Velsko lageryje. Papirkę sargybinius, trumpai gavome pasimatyti. Bet tokiu momentu tarsi suakmenėji, tad ir pokalbis ne kažin koks išėjo. Tik Vilniuje po teismo buvo tekę girdėti, kad jis kaltinamas 58-uoju straipsniu ir gavo 10 metų lagerio ir 5 metus tremties.

Tada po karo buvo šimtai suimtųjų. Niekas nežinojo, kuo jie kalti. Niekas per daug ir nesiaiškino - jei jau suimtas, vadinasi, kaltas, liaudies priešas.

Prisimenu, mūsų mokykla buvo atkelta į nacionalizuotą namą centrinėje gatvėje, kuria kasdien varydavo būrelius suimtųjų. Pasitaikydavo, kad per pamoką suklikdavo mokinė, pro langą pamačiusi suimtųjų tarpe varomą tėvą ar brolių. Tai buvo siaubo dienos. Nežinojai, kada ateis tavo eilė. Nors ir nieko blogo nebuvai padaręs, nors ir nesijautei kaltas.

Suėmus vyrą, pajutau, kad artinasi ir prie manęs. Juk pasidariau kalinio šeimos narė. Pirmiausia išjungė elektrą. Nuėjau prašyti, kad vėl prijungtų. Pasakė, kad banditams elektros energija neduodama. Aš banditė?! Dirbti reikėjo, tad įsitaisiau spingsulę. Daug, labai daug tada teko patirti: kratas, turto aprašymą, nuolatinis kvietimus į saugumą, mėginimą užverbuoti, įvairiausius pažeminimus...

Ėjo 1948-ieji. Gegužės 21 dieną, grįždama iš darbo, pamačiau išeinant iš mūsų kiemo uniformuotą žmogų. Suėmė baimė. Gal vėl pradės taisyti? Norėjau praeiti ir į kiemą nesukti. Gal nepažins. Atgal grįžti negalima, įtars. Bet jis išėjo iš kiemo lyg niekur nieko, nesidairydamas praėjo pro šalį. Ko jis buvo atėjęs, tik vėliau supratau, kai jau buvo po laiko: jis apžiūrėjo įėjimus į namą, kur privažiuoti, kuriose vietose pastatyti sargybą.

Tuo metu daug buvo kalbama apie žmonių vežimą. Tų vežimų jau buvo buvę ne vienas. Lyg ir galvojau tą naktį nenakvoti namie. Bet ką aš kam esu padariusi? Už ką mane turėtų vežti!

Pabudau naktį. Prie mano lovos stovėjo ginkluoti vyrai. Išprašiau juos iš kambario, nes reikėjo apsirengti. Išėjo, bet duris paliko praviras ir pro jas žiūrėjo. Negi aš ištrūksiu iš būrio ginkluotų vyrų! Ir lauke, reikia manyti, buvo sargyba.

Pirmiausia pareikalavo paso. Pesus turėjo sunešti ir sudėti ant stalo visi namo gyventojai. Labai pyko, kad nerado šeiminkės, nes ir ją norėjo išvežti. Ju pusnuogė paspruko, mašinai sukant į kiemą.

Jakštienė A. „Sibiro Taigoje“, in: „*Tautų tėvo*“ karalystėje: *Memuarai* [sudarė Masaitis A.], Kaunas: „Šviesa“, 1991, p. 134–135.

V. ULČINSKAS. ATSIMINIMAI APIE GYVENIMĄ LAGERYJE

Visur lageriuose tų blakių pilna, o Velsko lagerio 13-oje kolonijoje daugiausia! Išėjo taip, kad turėjau gulėti po narais, ant grindų. Vos ne vos po jais palendi: narai dviaukščiai, tai pirmieji žemai, įšliauži su rūbais nenusirengęs ir miegi. Šiame lageryje buvo daugiau kalinių negu patalpų, dėl to ir ankštoka. Bet ten, kur gulėjo kunigas Kiškis ir vaistininkas Pagojus, virš jų nebuvo antro aukšto narų.

Palindau po narais, o ten visos lentos raudonuoja nuo susispietusių blakių. Galvoju, išsiurbts mano visą kraują – tokia jų galybė. Žiūriu į jas ir šnabždu: „Nesiurbkit mano kraujo, ir aš jūs nemušiu“.

Susitarimas galiojo – jos manęs nekandžiojo, o aš jų netraiškiau. Su blakėmis susitaikiau, ir kol čia nakvodavau – nė viena neįkando, nors ir šliaužiojo po visą. Ar susitarimas galiojo, ar gal mano kraujas netiko?

Buvo ir kitokių parazitų, nes į pirtį retai vedė, o daug kur pirčių ir visai nebuvo. Buvome su tais baltiniais, kuriuos turėjom dar iš namų. Jų niekas neskalbė, nes nebuvo kur ir kuom. 13 lageryje buvo ir pirtis, tai baigiantis vasarai nusiprausėme.

[...]

13-oje kolonoje rudeniop jau buvo daug lietuvių *dochodiagų*. Bariau ir aš tokius, draudžiau, nes žinojau, kad atliekų rankiojimas ir jų valgymas, tai lėtas savęs žudymas. Dochodiagos iš lagerio dingdavo – išveždavo, bet ar juos gydė, ar kur nusibaigdavo, neaišku. Kam „šeimininkui“ tokia gyvybė, kuri tik ėda, o naudos neduoda.

Kur radę skardinę, surūdijusi ji ar ne, tuoj pritaiso vielos lankelį ir, prisirankioję žuvų kaulų, lupenų, parovę žolių, verda. Už virtuvės susikuria ugnį, o kai lagerio viduj statė, malkų netrūko. Ir laužų kūrenti nedraudė.

Aš laikiausi. Nors alkis spaudė, jėgos vis silpo. Neieškojau atliekų... Taip darė lietuviai, kurie negaudavo siuntinių ir jau Lietuvos kalėjimuose buvo išsekę. Aš nors iš Lukiškių išvažiavau vos kojas pavilkdamas, atsigavau OP.

Vienas lietuvis, matau, nešasi pilną kibirą sriubos. Kai jos lieka virtuvėje, už kokį nors darbelį atiduoda. Taip ir jis jos gavęs. Pakvietė mane valgyti. Pasistatė kibirą ant žemės šaukštais srebiame. Ir 12-os litrų kibirą sriubos dviese kaipmat išvalgėme! O juk jau buvome po vakarienės. Ir kaip mudviejų skrandžiai nesprogo? Jeigu būtų dar buvę ko valgyti, būtume dar valgę.

Kai žmogus išbadėjęs, jisai valgymo ribos neturi. Aš irgi jau buvau priėjęs prie to, kad galėjau į savo skrandį supilti kibirą sriubos ir vis valgyti norisi.

VĖL KELIONĖN

1946 metų gruodžio 2-ą pajudino. Apiformino naujon kelionėn, o kur, vienas Dievas nežino! Bet, galvoju, ištrūksiu iš žmogžudžių rankų. Kol visus, ruošiamus išvežti, atrinko, praėjo beveik savaitė. [...]

Gruodžio 7-ą, kol skaičiavo, tikrino, ir diena praėjo. Sutemo. Sulipome į vagoną. Vienoje ir kitoje vagono pusėje dvigubi nariai. Viduryje iš lentų siauras kaminėlis – tualetas. Vienoj pusėj moterys, kitoj – vyrai.

Sulindome. Tamsu. Sėdime ant narų. O kai išsitiesėm numigti, ankšta, negulsi vienas ant kito. Likau be vietos. Dar yra tuščia vieta po narais, ant vagono grindų. Ir ten gerai. Į vagoną suvarė ir daug blatniakų, tie įsitaisė antrame narų aukšte. Išsikvietė iš moterų pusės Šurą. O lietuviai – moterys, vyrai tyli.

Nors buvo žiema, bet nei krosnies buvo, nei malkų davė. Velsko stotyje prastovėjome parą. Valgyti vėl 400 g duonos ir supuvusi žuvis, vandens – kartą per parą. Ir tai tiek, kad visiems po gurkšnį neužteko, vanduo su ledų gabalais. Ir vandens, ir maisto mums, lietuviams, davė tiek, kiek nuo blatnųjų liko.

Iš žiaurios brigadininko ištrūkiau, bet kur važiuoju - nežinau. Važiavome per naują tiltą – supratome, toliau į šiaurę.

LEDAS IŠ ŠLAPIMO

Kai vežė iš Vilniaus į Rusiją, vagonuose buvo geležinės krosnelės, o čia, šiaurėje – nėra. Nors žmonių buvo per keturiasdešimt, bet jie išsekusiais kūnais neapšildė vagono. Buvo šalta, tamsu, nes dienos trumputės, o dvidešimt valandų naktis.

Tiek žmonių! Išvietė greit užšalo. Šlapimas paplūdo po visas vagono grindis, užšalo ir ledu padengė. Išmatos prie pat lentų šalo ir neskydo. Ne tik naktį, bet ir dieną priverčia žmogų eiti laukan. Moterys buvo gudresnės ir sumanesnės – dvi su paklode pridengdavo nuo vyrų.

Kam neteko vietos ant narų, sėdėjome ir miegojome ant to šlapimo ledo. Neblogas guolis. Šlapi nebuvo – viskas akimirka pavirsdavo ledu. Susiraitai po narais ant tų ledų, galvą ant rankos, ir miegi lyg pūkų patale! Ir plius mažas gabalėlis duonos, supuvusios žuvies galva, nes jos vidurį suėdė dalintojai, vandens per parą nė lašo.

Nemokama ekskursija po broliškas respublikas...

Ulčinskas V. „Už vielų ir grotų“, in: *Ešelonų broliai* [sudarė Venskevičienė A.], Vilnius: „Vyturys“, 1991, p. 222–228.

V. ŠEMETA. ATSIMINIMAI APIE DARBĄ VORKUTOS ŠACHTOSE

Mus nuvežė į Vorkutos 8-ą šachtą. Tai buvo 1949 m. apsiniaukusią gegužės 9 d. popietę.

Lietuvių iki 1949 m. pavasario čia buvo nedaug – vienas kitas. Iš 1949 m. pavasario atgabento didelio etapo iš Vilniaus į 8-ą šachtą pateko apie 1000 žmonių. [...] Daugiausia buvo suvežta jauno ir vidutinio amžiaus vyrų. Juos paskyrė dirbti šachtoje, kitus - statybose, pakrovimo-iškrovimo darbuose, šachtos aptarnavimo įmonėse, remonto gamykloje ir kitur; senesni ir ne tokios geros sveikatos dirbo aptarnavimo bare ir ūkyje.

Darbas šachtoje buvo sunkus ir alinantis. Iš pradžių į darbą požemyje žmonės turėdavo leisti laiptais žemyn kelis šimtus metrų, po sunkaus darbo vėl tais pačiais laiptais kopti į paviršių. Tik nuo 1951 m. žmonėms nugabenti į kirtavietes ir iškelti buvo įrengtas požeminis tramvajus. Kirtavietės, darbo barai buvo šlapi arba sausi. Šlapiuose baruose žmonės visas 8 sunkaus darbo valandas praleisdavo vandenyje. Vanduo požemyje buvo šaltas (ne daugiau kaip 5 laipsnių), žmonės dirbdavo atsiklaupę arba gulėdami ant šono nuokalnėje, ir vanduo visą laiką bėgdavo žemyn į siurbines. O sausose kirtavietėse žmonės kamavo gausiai kylančios ir niekur neišsisklaidančios tirštos anglies dulkės. Reikėjo saugotis ir labai pavojingų metano dujų, kurių kiekis darbovietėse buvo nuolat tikrinamas. Suprantama, kas visa tai atsiliepdavo žmonių sveikatai. Be to, dėl darbo apsaugos taisyklių nesilaikymo, netikėtų griūčių, mašinų ir mechanizmų gedimo ir t.t. daugelį sužeisdavo, likdavo invalidai; pasitaikydavo ir žūčių.

Vorkutos politinių kalinių atsiminimai [sudarė Krakauskas J.], Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1998, p. 209–211